

Смагулова А.Б.¹

¹Alikhan Bokeikhan University
Қазақстан, Семей қаласы
e-mail: akmaral555@mail.ru

Қазіргі таңдағы корпоративтік басқару: құқықтық аспектісі

Аннотация

Ұсынылған мақалада корпоративтік басқарудың түсінігі мен мәніне зерттеу жүргізілген. Нормативтік құқықтық актілер негізінде, арнайы әдебиеттер негізінде құқықтық мәртебесінің мәселелері қарастырылады. Мақала корпоративтік басқаруды құқықтық реттеудің теориялық аспектілеріне шолу жасайды, оның қалай әрекет ететінін және елдің экономикасының дамуына әсерін көрсетеді.

Түйін сөздер: корпоративтік басқару, корпорация, қағидалар, корпоративтік басқару моделі, акционерлік қоғам, заңнама, экономика.

Смагулова А.Б.¹

¹Alikhan Bokeikhan University
Қазақстан, город Семей
e-mail: akmaral555@mail.ru

Корпоративное управление на современном этапе: правовой аспект

Аннотация

В представленной статье проведено исследование понятия и сущности корпоративного управления. На основе нормативных правовых актов, специальной литературы рассматриваются вопросы правового статуса. Статья дает обзор теоретических аспектов правового регулирования корпоративного управления, показывает, как он действует и оказывает влияние на развитие экономики страны.

Ключевые слова: корпоративное управление, корпорация, принципы, модель корпоративного управления, акционерное общество, законодательство, экономика.

Smagulova A.¹

¹Alikhan Bokeikhan University
Kazakhstan, Semey
e-mail: akmaral555@mail.ru

Modern corporate governance: legal aspect

Abstract.

The article presents a study of the concept and essence of corporate governance. Issues of legal status are considered on the basis of normative legal acts and special literature. The article provides an overview of the theoretical aspects of the legal regulation of corporate governance, shows how it operates and has an impact on the development of the country's economy.

Keywords: corporate governance, corporation, principles, corporate governance model, joint stock company, legislation, economy.

Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасының азаматтық заңнамасы көптеген өзгерістерге ұшырады. Алайда, Корпоративтік құқық, корпоративтік басқару, корпорациялар посткеңестік кеңістіктегі барлық мемлекеттер үшін және біздің мемлекет үшін бұрын белгісіз болған жаңа институттар болып табылады. Елдегі нарықтық экономикаға көшумен бірге нарықтық қатынастардың дамуымен бірге олармен байланысты корпоративтік қатынастардың қалыптасуы да жүруде. Корпоративтік қатынастарды заңнамалық реттеудің болмауы ғалымдардың корпоративтік басқару саласындағы заңнаманың кемшіліктеріне ерекше назар аударуына әкелді.

Корпоративтік басқару мәселелері соңғы кезде қазақстандық экономикаға елеулі әсер ететін, ашық акционерлік қоғамдар тарапынан дамыту және жеңілдету күшіне қарай өзектілігін иемденуде. «Корпоративтік басқару» өзінің пайда болуы ең алдымен экономист-ғалымдардың теориялық еңбектерінен басталады. Заң әдебиеттерінде «корпоративтік қатынастар» мәселелері белсенді зерттелуде. Бұл салаға қызығушылық шаруашылық қоғам ішіндегі пайда болатын қатынастардың өзгешелігінен және олардың құқықтық реттелуінің қажеттілігінен туындайды.

Корпоративтік басқару тұжырымдамасы корпоративтік құқықтың негізгі тұжырымдамасы болып табылады. Оның пайда болуы Корпорация болып табылатын заңды тұлғалардың болуы мен қызметіне байланысты. Корпоративтік басқарудың тиісті қажеттілігі кез-келген корпорацияға тән корпоративтік

типтегі ұйымдардың құрылуы мен қызметіне (яғни, Корпоративтік қатынастар деп аталатын) байланысты қатынастарға қатысушылардың әртүрлі қатысушылары мен санаттары арасындағы жанжалдармен анықталады [1].

Корпоративтік құқықтық қатынастар мен корпоративтік құқық мәселелері қазіргі уақытта ең күрделі мәселелердің біріне және сонымен бірге азаматтық құқықтың ең аз дамыған және даулы мәселелерінің біріне айналды. Мәселенің күрделілігі сонымен қатар корпоративтік қатынастарды зерттеуде құқықтың әртүрлі салаларының, ең алдымен азаматтық, әкімшілік және еңбек мүдделерінің қиылысуында жатыр. Сонымен қатар, экономикалық немесе кәсіпкерлік құқық деп аталатын өкілдердің корпоративтік құқықты өз құрамына қосуына кедергі келтіреді. Кейбір авторлар, мысалы, корпоративтік құқықты кәсіпкерлік құқықтың өзегі деп жариялайды[2].

Қазақстандық ірі және жылдам өсіп келе жатқан орта компаниялар басқарудың заманауи әдістерін белсенді меңгеру үстінде. Корпорацияның түріне және ұйымдық-құқықтық нысанына байланысты мұндай мүдделер қақтығысының мазмұны, тереңдігі, көріністері мен салдары айтарлықтай ерекшеленеді. Соған қарамастан, корпоративтік типтегі осы ұйым қандай заңды тұлғаларға жататынына және ол қандай нысанда құрылғанына қарамастан, корпоративтік заңнама корпоративтік қатынастарды реттеуді осындай қақтығыстардың көріністеріне және олардың корпорацияны құру мен қызметінде де, оны қайта

құру немесе тарату процесінде де теріс әсеріне жол бермейтіндей етіп қамтамасыз етуі керек.

Ал мұндай реттеудің мақсаты тиісті жеке мүдделердің бұзылуына жол бермей және жариялы мүддені сақтай отырып, шаруашылық жүргізуші субъектілерді құрудың тиімділігін және олардың шаруашылық қызметті жүзеге асыру қауіпсіздігін нормативтік-құқықтық қамтамасыз ету болып табылады. Инвесторлар қоғамдастықтары, халықаралық ұйымдар, қаржы институттары, консалтингтік компаниялар әзірлеген ұсынымдардың ауқымды жиынтығы – табыстың кепілі (корпоративтік басқарудың озық практикасы) болып саналады.

"Корпоративтік басқару" анықтамасына келетін болсақ, дамыған нарықтық экономикасы бар 29 елді біріктіретін Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы "Корпоративтік басқару принциптерін" жариялады. Оларда мынадай тұжырым келтірілген: Корпоративтік басқару компания менеджменті, оның директорлар кеңесі, оның акционерлері және басқа да мүдделі тұлғалар арасындағы қатынастар жүйесін қамтиды.

Корпоративтік басқару сонымен қатар компанияның мақсаттары белгіленетін құрылымды, сонымен қатар осы мақсаттарға жету жолдарын және қызмет нәтижелерін бақылауды анықтайды [3].

Корпоративтік басқаруға компанияның істерін жүргізуге жауапты адамдар (менеджмент), Директорлар кеңесі (монистикалық модельді пайдалану кезіндегі басқару органы ретінде) / Қадағалау кеңесі

(дуалистік модельді пайдалану кезіндегі бақылау органы ретінде), бақылаушы акционерлер, миноритарлық акционерлер, сондай-ақ компания қызметіне мүдделі өзге де тұлғалар (стейкхолдерлер) арасындағы қатынастар кіреді). Қазіргі уақытта заңды анықтама (Екінші деңгейдегі банктерге қатысты болса да) Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің қабылданған ережелерінде ғана бар: «корпоративтік басқару – банк басқармасының (филиалы Қазақстан Республикасының аумағында ашылған Қазақстан Республикасының бейрезидент-банкінің тиісті атқарушы органы, Қазақстан Республикасының бейрезидент-банкі филиалының басшы қызметкерлері), акционерлердің, басшы қызметкерлердің және аудиторлар директорлар кеңесінің (филиалы Қазақстан Республикасының аумағында ашылған Қазақстан Республикасының бейрезидент-банкінің тиісті басқару органы) арасындағы өзара қарым-қатынастар, сондай-ақ банктің уәкілетті алқалы органдары арасындағы өзара қарым-қатынастар жүйесі. Корпоративтік басқару жүйесі өкілеттіктер мен жауапкершілікті бөлуді ұйымдастыруға, сондай-ақ корпоративтік шешімдер қабылдау процесін құруға мүмкіндік береді» деп атап өтілді [4].

Осылайша, корпоративтік басқару тұжырымдамасы корпоративтік құрылым ұғымын, сондай-ақ компанияларды басқару және оларға қатысты бақылауды жүзеге асыру процестерін қамтиды.

Тиісті корпоративтік басқару компанияның тұрақты дамуының маңызды факторларының бірі болып

табылады, оның экономикалық қызметінің әдістері мен нәтижелерін жақсартады және сыртқы көздерден капитал тарту мүмкіндіктерін арттырады. Тиімді (демек, жақсы) корпоративтік басқару (тиісті құрылымдар мен процестер) компанияларға ұзақ мерзімді тұрақты өсуге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Озық тәжірибеге сәйкес, жақсы басқарылатын компания – бұл өз акционерлеріне және стейкхолдерлеріне есеп беретін, өз акционерлерімен және оның қызметіне мүдделі басқа да тұлғалармен тиісті түрде өзара іс-қимыл жасайтын өз қызметінде айқын компания.

Құқықтық реттеудің тиімді моделін әзірлеудің, кейіннен ҚР АҚ-не енгізудің маңыздылығы: корпоративтік қатынастар нарықтық қатынастар тетігінің маңызды бөлігі болып табылатындығымен және осыған байланысты тиісті құқықтық реттеуді талап ететіндігімен айқындалады. Соңғы уақытта соттарда қаралатын корпоративтік даулардың, сондай-ақ меншікке, қатысушылардың құқықтары мен мүдделерін қорғауға және т. б. байланысты корпоративтік жанжал-дардың саны тұрақты ұлғаюда.

ҚР азаматтық заңнамасында корпоративтік қатынастарды айқындаудың болмауына байланысты, судьялар арасында корпоративтік құқық субъектілері туралы нормаларды түсіндіруде алшақтық бар. Бұл айырмашылықтар негізінен даулардың юрисдикциясын анықтауда туындайды. Заңнамалық реттеудің жоқтығынан корпоративтік даулардың тізбесі түсініксіз. Корпорация ұғымының болмауына байланысты

корпорация болып табылатын заңды тұлғалардың шеңберін құру мүмкін емес.

Корпоративтік басқарудың өзектілігі туралы айта отырып, бүгінде корпоративтік басқарудың қазіргі заманғы қағидаттарын енгізу немесе енгізбеу мәселесі бірнеше жыл бұрынғыдай отандық компаниялардың алдында өткір емес екенін атап өткен жөн. Көптеген компаниялар бұл мәселені өздері үшін шешті және оң шешілді. Бүгінгі таңда барлық ірі компаниялар бұл маңызды және қажет екенін түсінеді. Бірақ тағы бір мәселе туындады: оны қалай жасауға болады, ең бастысы, бәрін қалай тез жасауға болады?

Осылайша, көптеген отандық компаниялар үшін жақсы, сауатты құрылған корпоративтік басқару жүйесіне деген қажеттілік өте өзекті болды. Рас, әр түрлі компаниялар әртүрлі мотивтерді басшылыққа алады. Кейбіреулер өздерінің корпоративтік басқару жүйесін жетілдіруді қалайды, өйткені олар жақын арада IPO-ға шығуды жоспарлап отыр. Басқалары корпоративтік басқаруды жетілдіру компанияның өз қызметінің тиімділігіне оң әсер етуі мүмкін деп санайды [5].

Қазақстан базалық құрылымдық корпоративтік басқару моделін таңдады. Компанияларда екі буынды басқару жүйесін құру барлық Акционерлік қоғамдар үшін міндетті болып табылады. Соңғы уақытқа дейін бұл шотта барлық дауыс беретін акциялары Жалғыз акционерге тиесілі компаниялар үшін кейбір ерекшеліктер болды. Заңнама мұндай жағдайларда директорлар кеңесін

құрмауға мүмкіндік берді. Отандық тәжірибеде жалғыз акционері бар Акционерлік қоғамдар өте кең таралған.

Заңнама, кез келген, оның ішінде корпоративтік басқару саласындағы заңнама нақты практиканың қажеттіліктерінен тәжірибе алуы тиіс. Құқықтың қайнар көзі-қоғам дамуының объективті материалдық жағдайлары. Олар барлық жаңалықтардың өлшемі болып табылады. Қоғамның нақты қажеттіліктерінен және қазіргі жағдайлардан ажыратылған заңдар болмауы керек. Егер мұндай заңдар әлі де қабылданса, онда оларға енгізілген ережелер туылмаған болып табылады. Мұндай

заңдардың сақталуын модельдеудің кез-келген

әдісі немесе мұндай талаптарды орындамаудың жолдары болады [6].

Қолданыстағы азаматтық заңнама оның ережелерін корпоративтік құқықтың негізгі ұғымдарымен толықтыруды қажет ететінін атап өткен жөн. Сонымен бірге, талданған ұғымдар жалпы ережелерде ғана емес, сонымен қатар арнайы заңдарда да жоқ. Бұл ретте осы ұғымдарды Қазақстан Республикасының Азаматтық және кәсіпкерлік заңнамасына енгізу нұсқасын назарларыңызға ұсынамыз, өйткені бұл актілер корпоративтік саладағы негізгі (корпоративтік заңнама) заңнамалар болып табылады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Фархад Карагусов «О понятиях корпоративного управления и корпоративной структуры в праве Республики Казахстан» https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32743527&pos=5;-108#pos=5;-108.
2. М.К. Сулейменов «Гражданское право и корпоративные отношения: проблемы теории и практики» https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31450513&pos=5;4#pos=5;4
3. OECD (2016), Принципы корпоративного управления G20/ОЭСР, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264252035-ru>
4. Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі Басқармасының 2019 жылғы 12 қарашадағы № 188 қаулысымен бекітілген Екінші деңгейдегі банктерге, Қазақстан Республикасының бейрезидент-банктерінің филиалдарына арналған тәуекелдерді басқару және ішкі бақылау жүйесін қалыптастыру қағидалары <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1900019632>
5. Габов А.В. Сделки с заинтересованностью в практике акционерных обществ: проблемы правового регулирования. М.: Статут, 2005. – 412 с. <http://lawlibrary.ru/izdanie58618.html>.
6. Басин Ю.Г. Избранные труды по гражданскому праву. СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003. – 529 с. <https://www.litres.ru/u-g-basin/izbrannye-trudy-po-grazhdanskomu-pravu/chitat-onlayn/>

References

1. Farhad Karagusov "On the concepts of corporate governance and corporate structure in the law of the Republic of Kazakhstan" https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32743527&pos=5;-108#pos=5;-108
2. M.K. Suleimenov "Civil law and corporate relations: problems of theory and practice" https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31450513&pos=5;4#pos=5;4

3. OECD (2016), G20/OECD Corporate Governance Principles, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264252035-ru>
4. Kazakhstan Republikasynn Ul'tytk Banki Baskarmasynn 2019 zhylgy 12 karashadagy No. 188 kaulysymen bekitilgen Ekinshi degeidegi bankterge, Kazakhstan Republikasyn beyresident-bankterin filialdaryna arnalgan tauekelderdi baskaru zhane ishki bakylau zhuyesin kalyptastru kagidalary <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1900019632>
5. Gabov A.V. Interested-party transactions in the practice of joint-stock companies: problems of legal regulation. M.: Statute, 2005. – 412 p. <http://lawlibrary.ru/izdanie58618.html>
6. Basin Yu.G. Selected works on civil law. St. Petersburg: Publishing house "Legal Center Press", 2003. – 529 p. <https://www.litres.ru/u-g-basin/izbrannye-trudy-po-grazhdanskomu-pravu/chitat-onlayn/>

Смагулова Акмарал Бакытказыевна

Лауазымы: заң ғылымдарының магистрі, азаматтық-құқықтық пәндер кафедрасының аға оқытушысы, Alikhan Bokeikhan University

Пошталық мекен-жайы: 071400-071417, Қазақстан Республикасы, Семей қаласы, Юность көшесі 21 үй 41 пәтер

Ұялы.тел 87752759228

E-mail: akmaral555@mail.ru

Смагулова Акмарал Бакытказыевна

Должность: магистр юридических наук, старший преподаватель кафедры гражданско-правовых дисциплин, Alikhan Bokeikhan University

Почтовый адрес: 071400-071417, Республика Казахстан, г.Семей, ул. Юность 21 кв 41

Сот. тел: 87752759228

E-mail: akmaral555@mail.ru

Smagulova Akmaral

Position: master of law, Teacher of the Department of civil law disciplines, Alikhan Bokeikhan University

Mailing address: 071400-071417, Republic of Kazakhstan, , st Yunost number 21-41

Mob.phone: 87752759228

E-mail: akmaral555@mail.ru